

Schiedam en anderzijds Ter Heijde en Maassluis was niet alleen verschillend, maar ook de grootte van de gemeenschappen. Schiedam was een echte havenstad met politieke invloed in de provincie en een economische uitstraling naar het omliggende platteland. Maassluis en Ter Heijde bleven de hele zeventiende eeuw kleine gemeenschappen, met weliswaar verschillende demografische ontwikkelingen: de eerste gemeenschap groeide uit tot een welvarend en snel groeiend dorp, terwijl de laatste door ecologische en economische tegenspoed juist kleiner werd.

De vraag is vervolgens welke invloed de economische en demografische structuur had op het wonen, werken en geloven van de bevolking van die zeevarende gemeenschappen. In hoeverre bepaalde de zeevaart de arbeidsverdeling tussen mannen en vrouwen, de relaties binnen huishoudens en de sociale en religieuze verhoudingen in de gemeenschap? Het zijn deze vragen die De Wit interesseren, maar helaas komen we daar pas iets over te weten in de latere hoofdstukken. De belangrijkste conclusies van het boek bevestigen grotendeels het beeld van de werk- en gezinsverhoudingen in de zeevarende gemeenschappen, zoals die de afgelopen jaren in de nationale en internationale historiografie is ontstaan. Zo blijkt uit haar gegevens dat het merendeel van de bevolking was getrouwd en het is opvallend dat de gemiddelde huwelijksleeftijd van zeelieden nauwelijks verschilde van die van niet-zeevarende mannen. Ook wordt het beeld bevestigd dat gezinnen – overigens net als in niet-zeevarende gemeenschappen – meestal hun geld vergaarden door een combinatie van verschillende werkzaamheden van beide echtelieden en hun kinderen.

De Wit toont aan dat in de loop van de zeventiende eeuw een aantal belangrijke veranderingen plaatsvond op de maritieme arbeidsmarkt. Professionalisering en schaalvergroting in de visserij zorgden ervoor dat vrouwen niet meer thuis mochten werken, maar buitenshuis en gebonden aan vaste werktijden. De mogelijkheden om activiteiten te combineren namen daarmee af, terwijl de

economische situatie in de Republiek ongunstiger werd. Er trad daardoor een zekere degradatie op onder de mannelijke beroepsbevolking: bemaningsleden die eerst nog een aandeel in een schip hadden, verloren die mogelijkheid in de zeventiende eeuw en werden alleen nog werknemers. In de loop van de achttiende eeuw moest een deel van de vrouwen hun plek op de maritieme arbeidsmarkt afstaan aan mannelijke collega's. Het is een belangrijke constatering die aansluit bij het bredere West-Europese historische debat over de invloed van professionalisering op de arbeidsverdeling tussen mannen en vrouwen en de (verslechterde) arbeidsmarktpositie van vrouwen vanaf de zeventiende en achttiende eeuw.

De Wit heeft een helder boek geschreven met veel informatie over het leven, werken en geloven in Schiedam, Maassluis en Ter Heijde. Het is haar verdienste dat er voor het eerst uitgebreid en grondig onderzoek is gedaan naar het werken en leven in die zeevarende gemeenschappen. Het is jammer dat zij met dit prachtige materiaal niet de gelegenheid heeft genomen om een bijdrage te leveren aan de debatten die er zijn over zee-mansvrouwen, arbeidsverdeling en veranderende arbeidsmarktposities van mannen en vrouwen in de Republiek. Haar conclusie dat zeevarende gemeenschappen een grote invloed hadden op het hele dagelijkse bestaan is dan ook wat onbevredigend.

MANON VAN DER HEIJDEN, UNIVERSITEIT
LEIDEN

Poulsen, Bo, *Dutch Herring. An Environmental History, c. 1600-1860* (Amsterdam: Aksant, 2008, 264 blz., € 35,-, ISBN 978 90 5260 304 9).

The flowering of environmental history in the last two decades has revived interest in a range of topics that had come to be treated as marginal, among them the Dutch herring fishery which was a

major contributor to the 'Golden Age' economically and culturally. Bo Poulsen examines other and closely related dimensions of the fishery by describing what happened to fish stocks, by covering not only the Dutch but other herring fisheries in northern Europe and by looking at long term developments down to the second half of the nineteenth century. He sets out to use marine sciences along with the human ones to offer a history of the interactions of human society and natural systems, all to create 'a marine environmental history' (236). Herring production in the Netherlands fluctuated over time but even at its height in the early seventeenth century it had no impact on the fish populations of the North Sea. The Dutch simply never caught enough fish. The author can make that assessment by generating new and more comprehensive data of herring production for all the fisheries around the North Sea over almost three centuries. The numbers come from a careful examination of production and trade records from urban sources, ships' logs, the Sound Toll records, the movement of hospital ships that served the herring fleet and from recent estimates of herring stocks.

Dutch fishers in the sixteenth century developed a system of deep sea voyages to various sectors of the North Sea, following types of herring as they migrated and catching them at certain times of the year when they were at their fattest and then curing them on board. Towns of the Republic in conjunction with the people involved closely regulated the fishery to maintain the quality of the product. That helped the Dutch to establish a market for herring at home and in coastal towns across northern Europe. Sales fell in the short run as well as over the long run when coastal fisheries elsewhere thrived thanks to the migration of certain types of herring. Costs were lower catching fish in shore and the Dutch, with an elaborate system and heavy investment in ships and nets, could not compete. The Bohuslan fishery off Sweden, for example, enjoyed short periods of boom, such as from 1765 to 1808. Poulsen is able to follow the spatial distribution of herring over the

long term. He documents the rise of the Dutch and their unique system of deep sea fishing and the replacement of the Dutch fishery now and again by the Swedish and over the long term first by the Norwegian and then the Scottish inshore fisheries. Poulsen also generates the longest time series of catch per unit effort (CPUE) ever compiled. It shows that the catch per boat per season in the Dutch fishery was rather stable from 1604 to 1850. It also shows vessels could have had highly successful trips, that is if they were in the right place at the right time. Being able to make three voyages in a season meant good returns and a higher CPUE over the season. The general tendency after 1670 was for catch rates per day to fall and especially in the nineteenth century. That meant specialized herring boats often had to spend a long time at sea to fill up their holds and so were reduced to two or even one voyage per year. Knowing where to find fish, information which captains appear to have shared, and joining with other ships in the hunt helped to raise CPUE. In the mid nineteenth century the shift to more versatile ships and to going out at the end of the season for cod instead of herring diversified the options for the fishers but also contributed to the long term decline of the Dutch herring fishery.

The book has its roots in a Danish dissertation and there is a Danish summary. The book is systematic in its approach to the topic. There is a clear plan which the author makes abundantly clear. The multitude of graphs and maps almost invariably offer a valuable visual complement to the text. There are statements at the end of each chapter reviewing, often in the same language, the evidence and conclusions. The precision is commendable, the repetition at times a nuisance. There is an annoying number of typographical errors and at least two works cited do not appear in the bibliography. The concept of 'environmental forcing' (216, 241), one with significant promise, is not explained. The topic is herring production but there are some excursions into the history of herring consumption and government policies to promote domestic production which effected interna-

tional trade in herring. More discussion of changes in tastes and the effects of competition from other fish as well as other food sources like grain, only hinted at in the closing pages (228-229, 233-234) could have offered a valuable complement to the production figures. While the goal of offering novel methodological approaches to environmental history is not fully reached, certainly there are considerable contributions to an understanding of the relationship of people to their environment. The general impression that in early modern Europe there were too few people with too few tools to do a lot of damage to nature is confirmed in this case. The general impression that economic activity depended on environmental change, for herring the change being the migration patterns of fish, is confirmed as well. Poulsen reports the views of his predecessors extensively and accurately. There are few surprises in the conclusions with many of the earlier observations of those historians about the economics of the herring fishery confirmed, though there is valuable correction of some past students of the topic. While Poulsen talks about more research to be done and though he does point to ways in which science can and will in the future be helpful in understanding the past behaviour of people and other animals, the broad scope of the study and the care of exposition will make this book the starting point for the discussion of Dutch herring production and consumption and for other types of environmental history for some time to come.

RICHARD W. UNGER, UNIVERSITY OF BRITISH
COLUMBIA

Cauwer, Peter De, *Tranen van bloed. Het beleg van 's-Hertogenbosch en de oorlog in de Nederlanden, 1629* (Oorspronkelijk dissertatie Universiteit van Amsterdam 2007, Amsterdamse Gouden Eeuw reeks; Amsterdam: Amsterdam University Press, 2008, 414 blz., € 55,-, ISBN 978 90 8964 016 1).

Met de val van 's-Hertogenbosch stroomden vele honderden nieuwsgierigen toe uit de onmiddellijke omgeving van de stad, al snel gevolgd door burgers uit Brugge, Holland en verder, en tot slot een enkele buitenlandse handelaar of edelman – elk gebrand op een eigen blik op de veroverde, heroverde of bezette stad, naar gelang het perspectief. De historiografische interesse in '1629' weerspiegelt dit vroegmoderne ramptoerisme in belangrijke mate, waarbij lokale historici vele honderden detailstudies maakten van het beleg. Daarnaast kreeg het beleg, die grandioze overwinning van stedendwinger Frederik Hendrik, (uiteraard) een belangrijke plaats in de Nederlandse literatuur over de opgang van de Republiek. De inbedding in de bredere internationale context en literatuur bleef anderzijds merkwaardig beperkt, al werden de negatieve gevolgen voor het Spaanse koninkrijk en de Zuidelijke Nederlanden zeker onderkend.

Peter De Cauwer vult met zijn recent bij Amsterdam University Press verschenen proefschrift *Tranen van bloed. Het beleg van 's-Hertogenbosch en de oorlog in de Nederlanden, 1629*, dan ook een belangrijke leemte, die naadloos aansluit bij de recente sterke opleving van de 'oorlogshistoriografie'. Met veel gevoel voor detail verhaalt hij het beleg van 's-Hertogenbosch, waarbij hij steeds de wisselwerking tussen lokale, nationale en internationale gebeurtenissen nauwgezet wikt en weegt. De Cauwer kiest hierbij resoluut voor de narratieve aanpak: zo komt niet alleen een holistisch begrip van het beleg en de bijhorende oorzaken en gevolgen binnen bereik, ook krijgen op het evenementiële niveau 'het handelen en de motieven van de betrokkenen (...) daarbij de grootste nadruk' (13).

Het boek is georganiseerd in twee grote delen. Eerst beschrijft De Cauwer via proloog, belege-